

ПРИНЦИПИ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ДІАЛОГО-
КУЛЬТУРОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Освітня підготовка майбутнього фахівця має орієнтуватися на певні ідеально-нормативні уявлення про сучасну професійну діяльність, вироблені на ґрунті провідних реалій і тенденцій суспільного життя. При цьому плюралізм та суперечливість цих ціннісних орієнтирів, їх стрімкі зміни зумовлюють співіснування різних, часом альтернативних моделей фахової освіти й водночас вимагають їх продуктивного сполучення. І не лише на рівні організаційних форм та технологій, що неминує веде до еkleктики й безсистемності, але передусім на рівні філософії освіти - через чітке окреслення її принципів та мети. Отже, ідеться про таку "регулятивну ідею", яка інтегрувала б провідні сучасні моделі професійної діяльності як всезагально-значущого феномену суспільного життя. Це, у свою чергу, передбачає виокремлення онтологічних універсалій сьогодення, з яких "випливає", зокрема, і сутність професіоналізму.

Один з таких всезагальних буттєвих орієнтирів, що затверджується як у повсякденній свідомості, так і у філософії, соціально-гуманітарній думці, мистецтві, - *творчість*, творче мислення та діяльність. Зокрема, ідеться про спонтанне чи свідоме настановлення сучасної особистості на самотворення, самостійне покладання буттєвих цінностей та смислів і їх якнайповніше втілення у матеріальних výroбах, міжлюдських відносинах тощо. У контексті цієї ідеальної спрямованості будь-яка дія, а надто на професійному рівні, є породженням *культурного витвору*. З цієї точки зору такі поширені нині вимоги до фахівця, як креативність, самостійність мислення та майстерність, постають взаємопов'язаними визначальними гранями єдиної спрямованості на культуротворення, набуття за законами культури. Недарма становлення фахівця

часто тлумачиться як формування *професійної культури* - цілісного індивідуально-унікального і водночас суспільно значущого способу мислення, діяльності та спілкування.

Ще одна визначальна універсальна настанова сучасного буття - ідеал повноцінних, рівноправних та гармонійних стосунків особи з іншими людьми, істотами, всесвітом; часто такі взаємини визначають як *діалогічні*. При цьому у житті та культурі Новітньої доби дедалі виразніше окреслюється взаємовизначальний зв'язок між ідеями культури та діалогу. Відтак продуктивною для дослідження й регулювання процесів розвитку суспільства та особи видається філософська концепція визначного сучасного мислителя В.С. Біблера, згідно з якою провідними всезагальними регулятивами сучасного буття є витлумачені певним чином ідеї *діалогу* та *культури* у їх невід'ємному зв'язку, взаємопокладанні [2]. Розуміючи культуру передусім як спосіб *самодетермінації* людини, буття у царині витворів, Біблер вважає формою її існування й розвитку саме діалогічне спілкування "людей та ідей" - різних ціннісно-смыслових настанов, самостійно-особливих і саме тому всезагально-значущих культур світорозуміння та діяльності. При цьому у світлі доробку представників діалогічної думки ХХ ст. - від М. Бахтіна й М.Бубера до Е.Левінаса та Ю.Габермаса - життя кожної особи, спільноти, всього суспільства постає простором *внутрішньої та зовнішньої діалогічної взаємодії* різних культуротвірних інтенцій - форм самовизначення або, за виразом відомого культуролога А.В. Ахутіна, "способів бути людиною". Відтак, за В.С. Біблером, справжній діалог і справжня культура здійснюються як *діалог культур* [2].

Ці загальні уявлення є підґрунтям діалоگو-культурологічного підходу, що інтенсивно розвивається у сучасному людинознавстві та соціальній, зокрема освітній, практиці. Один з продуктивних напрямів цього розвитку - розробка й впровадження загальноосвітньої концепції Школи діалогу культур. Певні її модифікації, на наше переконання, можуть стати концептуальною основою нагально необхідної модернізації вітчизняної фахової освіти. Зокрема, видається необхідним спирання всього процесу підготовки сучасного фахівця

на основний принцип діалоگو-культурологічно орієнтованої освіти - формування й усталений розвиток середовища діалогічного спілкування з провідних буттєвих питань між усіма суб'єктами освітньої діяльності, з обов'язковим залученням до цієї взаємодії "культурних персонажів" - авторів та героїв визначних творів культури усіх часів [3]. Цей зовнішній діалог - провідний чинник формування *внутрішніх* діалогічних (власне - діалоگو-культурологічних) механізмів мислення, світоглядного самовизначення, поведінки та діяльності особи. Саме взаємопокладання зовнішнього та внутрішнього діалогу є, згідно з вищезгаданою освітньою моделлю, провідною рушійною силою становлення особистості, визначальним аспектом якого на певному етапі стає професійне самовизначення, формування себе як фахівця.

Виходячи зі сказаного, проектування діалоگو-культурологічно орієнтованої освітньої підготовки фахівця передбачає передусім виокремлення засадничих проблем відповідної професії, які й мають стати змістом учбового спілкування. При цьому його пріоритетним предметом мають бути ціннісно-сміслові орієнтири сучасної професійної діяльності взагалі, про які йшлося вище. Зокрема, вищезгадане двоєдине настановлення на породження творів та на розбудову продуктивних, гармонійних стосунків має свідомо співвідноситися з іншою регулятивною ідеєю професійної діяльності, притаманною Новій добі (XVII - початок XX ст.). Ця провідна настанова індустріального суспільства, яка значною мірою і визначає і сучасне життя, - ідея *предметно-знаряддєвої дії*, що перетворює матеріальний об'єкт згідно з певними потребами людини. На нашу думку, саме свідоме "сперечання-сполучення" цих провідних інтенцій - діалоگو-культурологічної та предметно-знаряддєвої - має засадниче значення для становлення "постіндустріального" типу професіоналізму, який наразі лише окреслюється.

Водночас необхідне докладне психологічне моделювання процесів професійної самоідентифікації особи, формування й трансформації власної професійної "Я-концепції" як у ході фахової освіти, так і протягом трудової діяльності. Це уявлення про власну самореалізацію у професії, як зазначалося

вище, має бути унікальною формою постійного вироблення, досягнення та сполучення різних культурних "образів" даної професії. Утім, за обстоюваного нами підходу інтенсивне, незавершене мисленнєве спілкування з собою є невід'ємною умовою не лише професійного самоздійснення, а й взагалі повноцінного буття сучасної особи. Перед молодою людиною, що визначає свою "справу життя" й готується до її звершення (а не просто до праці, що забезпечить належний рівень добробуту та соціальне становище), постає низка всезагально-екзистенційних питань, які не можуть бути розв'язані "остаточно", але набуватимуть нової форми протягом подальшого життя й діяльності. Це запорука особистісного зростання, самовдосконалення й, зокрема, переосмислення засад і способів професійної самореалізації (недарма ж бо ще однією з актуальних вимог до професіонала наразі є постійне самонавчання). І навпаки: несформованість або втрата з віком *всезагально-ціннісного* "щабля" мислення та світосприйняття звужує, "консервує" свідомість, зокрема професійну. Остання, за думкою багатьох психологів, має бути не ригідною, гнучкою й водночас цілісно-усталеною, і задовольнити цим суперечливим вимогам до професійної ідентичності, на наш погляд, може лише цілеспрямоване формування механізмів внутрішнього діалогу. Адже він, згідно з діалого-культурологічним підходом до психічного життя, є єдиною-неперервною *подією* спілкування (сміслового обміну) між різними інстанціями (квазісуб'єктами), які, розвиваючись завдяки цій взаємодії, власне, і утворюють будову особистості. Згадані внутрішні інстанції, за сучасними психологічними даними, спершу формуються як образи найбільш значущих для дитини осіб - партнерів по спілкуванню з самого початку життя; згодом, набуваючи більш узагальнено-символічного характеру та зазнаючи складних перетворень (диференціації, інтеграції тощо), ці образи втілюють не лише індивідуальні, а й соціально-групові настановлення, способи бачення світу тощо.

Згідно з щойно окресленим розумінням індивідуальної свідомості та мислення як спілкування внутрішніх агентів за допомогою знаково-

символічних засобів (передусім природного мовлення), сучасна особистість постає суб'єктом *свідомої* розбудови такого спілкування - формування свого внутрішнього світу. Останнє невіддільне від дійового самовизначення щодо інших осіб та спільнот, матеріально-предметного світу, ідеальних об'єктів - від зовнішньої активності, однією з найсуттєвіших форм якої є професійна діяльність. Реальне спілкування та співпраця з майбутніми фахівцями, а згодом з колегами та представниками інших професій є провідним чинником формування вищезгаданого "мікросоціуму" внутрішнього діалогу професійних культур. У свою чергу, інтенсивність та змістова "потужність" внутрішніх процесів забезпечує продуктивне здійснення індивідуальних і водночас соціально значущих смислів і цінностей у зовнішніх актах - предметно-перетворювальних та комунікативних. Відтак перші постануть, як зазначалося раніше, *породженням витворів* (ідеально-ціннісно "навантажених" речей), а другі - *вчинками*, тобто актами гармонізуючого смислового перетворення міжлюдських стосунків [1]. Але ці дві форми зовнішньої активності переходять одна в одну. Адже твір - це особливий об'єкт, "звернений" автором до реципієнта, тобто *висловлювання*, акт спілкування, що має "вчинковий" сенс. Стосовно професійної діяльності це означає, що будь-яка перетворююча предметно-знаряддева дія є моментом діалогічних стосунків з іншим (іншими). Водночас безпосереднє міжособове спілкування у ході діяльності - з іншими фахівцями, з "клієнтами" тощо - набуває характеру співтворчості, обміну витворами та/чи їх "обговорення". Так чи так, за діалого-культурологічного підходу професіоналізм постає триединою культурою *мислення, спілкування та предметної дії* - сферою їх взаємопокладання. І цей складний устрій професійної свідомості та діяльності має стати орієнтиром попереднього проектування змісту й форм освітньої підготовки фахівця і водночас - одним з предметів учбового діалогу. Інший наріжний змістовий аспект цього спілкування - взаємовідносини "своєї" майбутньої професії з іншими сферами (способами) життя та діяльності, її місце, з одного боку, у соціально-

економічному просторі "розподілу праці" та обміну товарами й послугами, з іншого - у царині творення цінностей та смислів.

Природно, конкретне моделювання змісту та організаційних форм культуроорієнтованого професійно-освітнього діалогу - складне завдання подальших теоретичних досліджень та психолого-педагогічних експериментів. Наразі ж з вищесказаного можна зробити наступні *висновки*: 1) актуальною є орієнтація професійної діяльності й фахової освіти на діалог та культуру як взаємовизначальні універсалії сучасного буття; 2) діалого-культурологічний підхід у людинознавстві, зокрема в психології та педагогіці, передбачає передусім розбудову рівноправного інтенсивного проблемного спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу щодо нагальних проблем даної професії із залученням витворів (текстів) культури; 3) метою такого освітнього процесу є формування усталених механізмів взаємопокладання внутрішнього та зовнішнього діалогу фахових культур, що є основою самоформування та самоздійснення особистості як фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бахтин М.М.* К философии поступка // Философия и социология науки и техники. Ежегодник. 1984 - 1985. - М., 1986.
2. *Библер В.С.* На гранях логики культуры. - М.: Рус. феном. общ., 1997. – 440 с.
3. Школа диалога культур: Идеи. Опыт. Проблемы. – Кемерово: АЛЕФ Гуманитарный центр, 1993. - 453 С.